



ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ ՀԱՐԱԹ 29 ՕԴՈՍՏՈՍ 1870

ԹԻՒ 891

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պատերազմին տեսարանէն հասած լուրերը ամենա-
ծանր են և բոլորովին անակոնքն են: Մաք—Մաքսն
զօրապետը հարիւր տասներկու հազար հոգիէ բաղկաց-
եալ զօրաբանակով մի Շալոնէն մեկնելով, պարտաւո-
րեցաւ ըստ լատինաց Օգոստոսի 29, 30, 31 ին և Սեպ-
տեմբերի 1 ին օրը մաքաւիլ բոսնիացւոց միաւորեալ
բազմաթիւ զօրութեանց դէմ, և այս ահեղ ճակատա-
մարտին մէջ ծանրապէս վերաւորուելով իւր բանակը
բոլորովին աւերեցաւ, 40,000 զաւրդացի զինուոր
դերի բռնուեցան և հետեւեալ պարտաւորեցաւ քանի
մը պայմաններով անձնատուր ըլլալ Բերլինի թա-
ղաւորին: Այսինքն լատինացի իսկուրը՝ որ այս ծա-
խորդ պատերազմին տեսարանէն շատ հեռու էր, և
զատեալ ճար չստանալով՝ հարկադրեցաւ Բերլինի
վեհապետին անձնատուր ըլլալ:

Գաղղիոյ պաշտօնէից խորհուրդը Սեպտեմբերի 4 ին
ըստ լատինացի՝ հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղեց
ժողովրդեան.

Գաղղիացիք,

Մեծ դժբաղդութիւն մի հասաւ հայրենաց զու-
խը. քանզի երեք օրէն դէմ 300,000 թշնամաց դի-
յազնական բազմութեամբ պատերազմելէ ետեւ, Մաք—
Մաքսին զօրաբանակը յաղթուեցաւ, 40,000 զաւ-
րդացի դերի բռնուեցան և Վիէրֆէն զօրավարը՝ որ
իւր վերայ առած էր բանակին հրամանատարութիւնը
Մաք—Մաքսին ծանրապէս վերաւորուելուն պատ-
ճառաւ, պարտաւորեցաւ ինչ ինչ պայմաններով անձ-
նատուր ըլլալ թշնամոյն:

Այս անողորմ ճակտութիւնը թող մեր քաջա-
սրտութիւնը չխախտէ. ինչու որ Փարիզը այսօր ինքը-
զինքը պաշտպանելու վիճակի մէջ կը գտնուի: Բայց
յայտմանէ երկրին զինուորական զօրութիւնները կար-
գադրուելու վրայ են ամեն տեղ: Վստահութիւն ու-
նենա՞նք ուրեմն. քանզի քիչ օրէն նոր զօրաբանակ մի
Փարիզի պատուարներուն ներքեւ պատրաստ պիտի ըլ-
լայ, ուրիշ նոր զօրաբանակ մըն ալ Ղուար գետոյն
եզերքը կազմուելու վերայ է: Ուստի գրոշակի ներքեւ
այժմեան կանչուած մարդիկը, վաղեմի զինուորները
վերջապէս ազգային շարժուն պահապան զօրքը, ասոնք
ամենքը վեց հարիւր հազար հոգիէն պակաս պիտի
չըլլան: Մեր երկիրը ուրիշ նպատակամտոյց զօրու-
թիւններ ևս ունի, զորս անողորմ կը համարուի մեր
աչաց առջեւ դնել այժմ:

Գաղղիացիք,

Ձեր հայրենասիրութիւնը, ձեր միութիւնը և ձեր
զործունէութիւնը պիտի փրկեն Վաղղիան ու ետքէն
անոր դէմ յարձակողաց խիստ պատիժ մի պիտի տան:

Ժողովուրդը մեծ ուշադրութիւն չմատոյց այս յայ-
տարարութեանը, այլ խուռն բազմութեամբ օրէնս-
գիր ժողովոյն մէջ մտնելով բարձրաձայն աղաղակաւ
կը պահանջէր որ Վաղղիոն Երրորդ՝ ինչպէս նաև ա-
նոր յաջորդները կայսերական իշխանութեան իրաւ-
ունքէն զրկուին և հասարակապետութիւնը հրատա-
րակուի: Խորհրդանոցին անգամիւրէն ոմանք կաղա-
չեն զժողովուրդը՝ որ երեսփոխանաց ազատութիւնը
յարգէ և լուծեամբ ունկնդիր ըլլայ: Բայց անոնց
ջանքը անողորմ կը ըլլայ և խռովութիւնը երթալով կը
ոստիկանայ խորհրդանոցին մէջ և դուրսէն մեծ բաղ-
մունք մը կաղաղակէր անգաբար «կեցցէ՛ հասարա-
կապետութիւնն»: Այս ըսելով՝ ժողովուրդը, ազ-
գային պահապան զօրքը և զինուորները եղբայրական
սիրով իրարու հետ կրփարանին:

Այս ամեն եղելութիւնները տեսնելով, օրէնսդիր
ժողովոյն ընդգիծմամբ կուսակցութիւնը Սեպտեմբե-
րի 4 ին կէսօրէն ետեւ Վաղղիոն Երրորդին կայսե-
րական իշխանութեան անկումը հրատարակեց: Զետ
այնորիկ երեսփոխանական ժողովոյն կողմանէ պատգա-

մաւորութիւն մի՛ ընկերութեամբ ժողովրդեան կարո-
ւորութեան պաշտօնը դնաց և այնտեղ հասարակապե-
տական առժամանակեայ նոր կառավարութիւն մի հաս-
տատուեցաւ ու հրատարակուեցաւ, որոյ անգամներն
են թիւրքի զօրապետը և պարոնալը Վամպէթթա,
Բէլլեթան, Բիւլլիֆալը, Ֆիէրրի, Քերաթըրի, Քրէ-
միէօ, Բիքար և Վրէվի երեսփոխանները: Առայժմ
Գաղղիոյ բաղդը այս նորահաստատ կառավարութեան
ձեռքը կը դրուի: Տար Մատուած որ խոհմութեան
շաւղէն շնորոքելով, վերջապէս որ և է կերպիւ հաշ-
տութիւն ընելու տրամադիր ըլլար. մանաւանդ որ
իրոց այս վիճակին մէջ և զինուորական ճակտորդու-
թիւնները այս աստիճան ահապին և զարմանալի կեր-
պիւ Գաղղիոյ վերայ ծանրանալէ ետեւ, կարծեմք թէ
չէղք մեծ տէրութիւններն իրաւունք ունին թէ՛ բա-
րեկամարար և թէ՛ բարոյական ուղեցոյցութեամբ պար-
տաւորելու Վաղղիան որ հաշտութիւն ընէ: Արդէն
Անգղիան և Ռուսիան՝ այս վերջին գէպերէն յառաջ
աշխատելու վրայ էին՝ ի վերահաստատութիւն խա-
ղաղութեան: Ուստի այժմ որ Գաղղիացոց կայսրը գե-
րի բռնուած և իշխանութեանէ ինկած է, նմանապէս
Գաղղիացոց բանակը աւերուած և ժողովուրդը վճատած
է, հաշտութեան գործը ըստ ամենայն կարծեաց,
գիւրութեամբ կրնայ կատարուիլ:

Մտոյդ է թէ նոր զօրաբանակներ կարգադրելու
խօսք ըլլայ, և սակայն կարծեմք թէ յայտնի հետէ ան-
օգուտ և անողորմաբեր ինչ որ այս հայրենասիրական ե-
ռանդուն ջանքը. զորս գովութեան արժանի կը հա-
մարկմք միշտ: Կերեկ թէ այս պատերազմին զարմա-
նալի ելքը առանց Աստուծոյ զաւարտելէ՝ որուն առ-
նօրէնութիւններն անխմանալի են և մարդիկ պարտա-
ւոր են յարկել զնոյն տնօրէնութիւններն՝ Վամբ
Տեառն օրհնեալ եղիցի՝ ըսելով:

Փարիզի 1. «Ինչ» օրացոյցին մէջ հետեւեալ յօդ-
ուածը կը կարդամք, որ անշուշտ ի քաջալերութիւն
ժողովրդեան գրուած պիտի ըլլայ վերջին ամենաճանր
գէպերը պատահէ յառաջ:

«Օ կնի ամենամեծ և անհասկանալի սխալին, որ է
ի պատերազմ մտանել առանց պատրաստ լինելոյ,
զինի կըսեմք այս դժբաղդութեմ, աւելի բարեբաղդ
գէպ մի չէր կրնար հասնել մեզ քայց միայն ի
սկզբան ճակատամարտին ճակտորդութեան քանի մը
հարուածներ ընդունել:

«Ի՛նչ այս ըսածը այլանշաղ կերեկ. սակայն եթէ
աղէկ մտածելու ըլլամք, ճիշտ է կատարեալ ճշմար-
տութիւնը կը գտնեմք այս խօսքին մէջ: Այս ի ըս-
կըսեմ մեզի պատահած ճակտորդութիւնները ազատե-
ցին զմեզ. քանզի ինչ ըլլար պիտի վիճակնիս եթէ
երեկ յաղթութիւն մի՛ որ ի վաղուց անտի սովո-
րական է Գաղղիական զօրաբանակին, բացած ըլլար
մեր առջեւ թշնամոյն երկիրը. որ մեծ վստահութիւն
մտնէ՛ ետեւ՝ պիտի չկրնայինք ետ դառնալ և բոլոր
սխալացող բազմաթիւ զօրքերէն չըջապատուելով, մեր
բանակը բնաջինջ պիտի ըլլար, նախ քան երկրորդ
զօրաբանակ մի կարգադրել մտածելու: Գիւցաղնա-
կան քաջութիւնը՝ թշնամոյն բաղմունքները զոհ
պիտի ըլլար և ոչ զինուոր մի պիտի կրնար ազատիլ:
Բայց Վաղղիականութիւնը չուղեց որ մարտոց կող-
մանէ աններելի սխալը՝ անդարմանելի ըլլայ վստա-
հայրենաց, Այս սխալը քաւեցինք ճակտորդութեանց
հարուածներով, որոնք եթէ պատերազմին ընթացքին
մէջ պատահէին, աղէտալի թշուառութիւններ պիտի
պատճառէին: Իսկ պատերազմին սկիզբը տեղի ու-
նենալով, անոնց արդիւնքն եղաւ պարտաւորել զմեզ
ամփոփուիլ, կեդրոնաւալ և լաւ մի չափել մեր ընե-
լու զոհողութեանց ընդարձակութիւնը. ինչու որ մեզ
առջեւ ունիմք այնպիսի զօրաբանակ մի, կամ լաւ ևս
է ըսել այնպիսի յափշտակիչ ազդ մի, որ կարգա-

ւորեալ է աշխարհակալութեան համար. հետեւեալ
յանկարծ այնչափ ահապին բաղմունքին մի հանեց
մեր վերայ, որ կը յիշենք մեզ չորրորդ և հինգե-
րորդ դարուց արշաւանքը:

«Գաղղիոյ դէմ եղած այս խիստ ընթացքը զայրա-
ցոյց զնա սաստկապէս. ուստի փութացաւ մինչդեռ
տակաւին ժամանակ ունէր, վերջին ճիւղը թափելով իւր
զինուորական զօրութիւնը կարգաւորել. հետեւեալ
իւր ոտքը գետինը զարնելով անկէց անթիւ զօրազըն-
դեր հանեց և վերջապէս զօրաբանակաց հրամանատա-
րութիւնը՝ ինչպէս նաև ազգային զործոց վարչութիւնը՝
որ տկարամիտ և անձեռնհաս պաշտօնատարաց ձեռքը
կը գտնուէին, հանձարեղ, յաջողակ և գործունէ այս
ձանց յանձնեց:

«Այս միջոցին մեր զօրաբանակները մէկ տեղ ժող-
վուեցան և կեդրոնացան: Եթէ ի սահմանադրութիւն
չկրնայ արդիւն բերուիական կոհակը (տալլա), գինէ
զայն կոտորեցինք և բաժնեցինք: Կոհակը յորդեցաւ
և ցաւօք սրտի տեսանք որ ջուրը կոխեց Գաղղիոյ ա-
րեւելեան կողմը գտնուած մեր զեղեցիկ հայրենասէր
զաւառները ուր մեծամեծ փառքեր պատճառեց, բայց
արդէն իւր զօրութիւնը կորսնցուց: Գաղղիական
ջուրը հոսանքը կը կազմուի, վեր կը կը՝ ամեն ժամ և
ամեն վայրկեան. վերջապէս որչափ որ բերուիական
կոհակը կիջնէ, նոյնչափ Գաղղիական հոսանքը կը բարձ-
րանայ և շատ չանցած հարթութիւնը (նիվօ) պիտի հաս-
տատուի ու գերմանական հեղեղը ետ պիտի քաշուի:

«Երբ յիշեալ հեղեղը իւր տաշտը մտնէ, ու երբ
Գաղղիական զօրութիւնները՝ կեդրոնացեալ և կարգա-
ւորեալ, յետոյ գարձուանեն՝ դեռմանական յարձակ-
մունքը, երբ մէկ մէկուն զինուորներէ բաղկացեալ
զօրաբանակ մի սուրը ձեռքը պիտի մղէ զբերուիական
զօրազդերը Գաղղիական սահմանադրութեան անդին և մեր
երկիրը պիտի մաքրէ, երբ պաշտպանողական դիրքը
որուն սովորած չեմք, յարձակողական դիրքի փոխուի
ընդ հրամանատարութեամբ ոչ ևս յանձնապատան և
տկարամիտ անձանց այլ նախատես և հաստատաւոր
պաշտօնատարաց, յայնժամ Եւրոպան ակնհայտաւ ըլլա-
լով յանպատրաստից եղեալ այս պատերազմին, և
տեսնելով զոր ինչ Գաղղիան կրնայ ընել, բնական և
օրինաւոր պիտի գտնէ որպէսզի ստանայ զայն որ կը
խնդրէ և կը պահանջէ իւր ապահովութեանը համար
ապագային մէջ»:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Հետեւեալ յօդուածը Գահիրէէն յուղարկեցաւ
մեզ ի հրատարակութիւն:

ՍԻՄԻՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Ի Կ. ՊՕԼԻՍ

Ի ՊԱՏԱՍՄԱՆԻ

«Մերայ եպիսկոպոս յեղիպոս» յօդուածոյն:

Մասիս ուրիշ ըրած է Եղիպոսի աղագային զործոց
վրայօք ստոյգ լուր չտալու. և ասիկա այսպէս պիտի
տեսնէ, որչափ ժամանակ որ իւր հեռագիրը Սիմէօն Ե.
պիսկոպոսին պիտի ընդունի: Ըսածնիս մեծապէս կը
հաստատուի այն յօդուածով որ Մասիսի Օգոստոսի 1,
995-երորդ թուոյն մէջ հրատարակուած է «Միտոյ ե-
պիսկոպոս յեղիպոս» վերնագրով, և որ նոյն իսկ Սի-
մէօն եպիսկոպոսին թշնամալից սովորական խօսքերն են:
Մասիսի մեծապատիւ խմբագրին շարտորութեամբ:
Այս օրագիրը սիրով իւր էջերը կը բանայ այն ամեն
յօդուածոց, որոց մէջ մեծաւ. Յակոբեանց համար զըր-
պարտութիւն մի կայ. դիտենք իւր վրէժխնդիր սրամը-
տութեան պատճառը և կը խնդրենք իրմէ՝ որ առ Եսայի
Պատրիարքն նուիրած իւր բուրվառին մէջ խռնկը քիչ
մը աւելի նետէ. . . :

Մասիսի նամակագիրը կը տէրէ Եղիպոսին դայած
նամակներն ամենքն ալ կուսակցութեան ողովորուած
ըլլալով, ինքն իւր թէ առանց կողմնակցութեան պիտի

ընէ իւր խորհրդածութիւնները . բայց նոյն իսկ այս խօսքէն կըսուի ստեղծելու նամակագիրը յառաջ կը բերէ թէ «Եզրիպտոսի մէջ հանրապետական զորութիւն մի կայ որ երկար տարիներէ ի վեր ազգային կառուածոց արդեանցը կըտրուանայ առանց համարաւորութեան . Երուսաղէմի սեպականութիւնները կըբռնարարէ առանձն երկրիդի, առաջնորդներ կ'ստորկայնէ, քննիչներ կ'աշակէ, հասարակաց ձայնը և տրուողը կըբաժանէր : Կտակեալ գումարներ կըյափշտակէ, և այլն և այլն . և այս զորութիւնը Յակոբեանց զորութիւնն է» :

Այսինքն ուրեմն Յակոբեանք, իզմիրի այն գործունէայ զաւակներն : Մենք երբէք չէինք յուսար որ մէկ անձ այսչափ բարձր զօրութիւն մի կ'ընայ ունենալ, որ զաւտերը տարիներով մատի վրայ խաղցնէ, հրամանները, կողմանները, սպառնալիքները, հեռագիրները բանի տեղ չդնէ, ամենուն մօրուքին խնդայ, յեզրիպտոս եւ կողքինիները ահաբեկէ, Առաջնորդները ստորկայնէ, վերջապէս նոյա՛յ այսինքն Յակոբեանց շարժումը ամենայն ինչ չարժի, մէծէն մինչև փոքրը, հարուստէն մինչև աղքատը անոնց՝ հրամանին տակ լինի, ինչպէս կըսէ Մատթիոն նամակագիրը : Կեցցեն ուրեմն Յակոբեանք, կրկին կըսեմք կեցցեն : Երանի՛ թէ ամեն հայ աքսոս երկրի մէջ իզմիրի Յակոբեանց նման զօրաւոր անձինք գտնուէին, և անոնց պէս անձնատիրաւոր միշտ աշխատէին ազգային բարոյն համար, ու տարիներէ ի վեր և հարիւրաւ որ ժողովներով Ազգին ընդնշնէլ չկրցած խնդիրները՝ մէկ խօսքով լընցնէին իրենց բարձր զօրութեամբը :

Մատթիոն յիշուեալ անգամ կ'ընենք ու պատասխանը առանձն գործոյն մէջ, դարձեալ նոյնը կ'ընենք ըսելով թէ՝ «Յակոբեանն երկար տարիներէ ի վեր ազգային կառուածոց արդեանցը կըտրուանայ՝ առանց համարաւորութեան» : Յիշուեալ անգամ ալ ըսուեցաւ իրեն թէ՛ Յակոբեանք ազգային գործերէ քաշուած ըլլալով, իւր քովը ո՛չ ստակ կայ և ո՛չ ազգային հաշիւ . զորս ի ժամանակին յանձնած է ազգին : Ուստի հիմայ Մատթիոն նամակագիրն ելլել և նոյնը նորէն կ'ընենք՝ խօսքի և փաստի աղբաւորութենէ յառաջ կ'ուզայ և միայն զբարոյստեալ նպատակ ունի :

Կարեւորագոյն խնդիրը մէկուկէս տարիէ ի վեր ընդցած է . և Երուսաղէմի միաբանութիւնը այնչափ այաքբաբարեալ կ'աւելանայ, տակաւին չիղար վանքին միաբարեալ կ'աւելանայ տէր ըլլալու, և կըսէ անամեթաբար թէ Յակոբեանք Երուսաղէմի սեպականութիւնները կըբռնարարէ առանց երկրիդի : Եւ օտուեմ, ըսեր է Ալեմտաղային . նոյնը կ'ընէ և նամակագիրը :

Յակոբեանք որ կ'աւելանայ ոչնչացուցիչ են . ասիկա ամեն հակառակորդը կըսեն . բայց և ո՛չ մէկը գիտէ թէ ինչ է ըսածը : Ասիկա ըսողներն՝ որ Ալանցի Պալատեանն կ'աւելանայ անհարկութիւն ընել կ'ուզեն, չկրցան մինչև ցայսօր յայտնել թէ յիշեալ կտակին ո՞ր մասը չէ գործադրուել և ինչ ընելու է որ կտակը գործադրուած համարուի : — Անշուշտ կ'ընէ մեռցնելու է որ ազգը այժմէն տիրանայ կառուածոց . քանզի ստորդ է թէ հանգուցեալ Պալատեանը իւր ստացուածոց մեծ մասը ազգին թող տուած է, բայց այն պայմանաւ որ ցորչափ իւր ընտելիքը ողջ է, անոր պիտի վերաբերի . իսկ մեռնելէն ետեւ՝ ազգին պիտի ըլլայ : Այս պատճառաւ, հանգուցելուն ժառանգորդներէն ոմանք՝ Եթէ տարիէ հետեւ կաշխատին այս կտակը ոչնչացնելու . իսկ մեծաւ . Յակոբեան եղբարք սկիզբէն ի վեր ամենայն ջանք հող կըտանին որպէսզի կտակը ի գործ գրուի : Ըսածնուս վկայ են թէթակցութիւններն՝ որ եղած են Ա. Պօլոյ ձախորդ Պատրիարք ամենա . Պօլոյ սրբազանին օրով՝ ազգային կեդրոնական վարչութեան և մեծապատիւ Յակոբեան եղբարք մէջ : Եթէ Մատթիոն նամակագիրը անկարողէ Պատրիարքարանէն ստուգել մեր գրուածը, Յակոբեանք պատրաստ են ցուցնել իրեն՝ Ա. Պօլոյ ազգային Արքայութիւնէն եկած շնորհակալութեան նամակները : Այնպիսով, ըսէ մէկը անոնց ամենուն որք կըխորհին թէ Յակոբեանք ոչնչացուցիչ են զկտակը, միթէ այս բանիս դէմ դնենուն համար չէ՞ որ ժառանգորդ Սահակը բոլորովին թշնամի եղած է Յակոբեանց . մանաւանդ որ եթէ կտակը սուրուի, հանգուցելուն կընկան համար աւելի նպաստաւոր է . քանզի փոխանակ մեռնելէն ետք ազգին միաւուն, այժմէն ինքը տէր ըլլալով կ'աւելանայ իւր բաժինն, ուղղմէն պէս կըգործածէ ինչ որ հիմալ անկարող է ընելու :

Մեծաւ . Յակոբեանք և պատկառելի Արքայոյս գովեր են եղեր զՄեսրոպ սրբազանը՝ քաղաքագէտ, աղքատէր և այլն ըսելով անոր : Բայց ազգային Արքայութիւնը՝ զիշեալ եպիսկոպոսը յեզրիպտոս յուզարկած

ժամանակը միթէ միեւնոյն ամականներն և աւելի մեծ գովեստներ չէ՞ր տուած անոր, Մատթիոն կ'ըսէ երթալ ի Պատրիարքարան և ստուգել ըսածնին՝ նամակագրութեան պատճեններն աչքէ անցնելով : Արքայոյս ըսածներէն ո՞ր մասը սխալ կ'ըսէ մինչև ցայսօր : Միթէ Եզրիպտոսի վիճակէն դանդաղ մի գրուած է ի Պատրիարքարան իրենց Առաջնորդին դէմ, թող ցուցնեն : Իսկ նամակագիրն այն խօսքին գալով թէ՛ «Տրապիզոնցիք ալ բարեպաշտէ ատիթ կ'ընենտէին Մեսրոպէն ազատեալ համար», կըպատասխանեմք թէ՛ աղէկ ա՛, առանց խռովութեան բաժնուեցաւ անոնցմէ . առկէ անգին ինչ կ'ուզեն . ազգը պէտք է որ շնորհակալ ըլլայ Եզրիպտոսից : Բայց եթէ Տրապիզոնցիք դժգոհ էին Մեսրոպ եպիսկոպոսէն, ինչո՞ւ համար Պատրիարքարանն կրկին կըստիպէ զՄորին Սրբաղնութիւնն որ ի Պոնտոս վերադառնայ :

Նամակագիրը կ'ըսէ . «Մեսրոպ յեզրիպտոս չուելու համար պատրուակ էր կ'ընենտէր և այս պատրուակը եւ զաւ Սուէի ջրանցքին բացման հանդէսը» :

Բայց կըհարցնենք թէ Եզրիպտոսից ե՞րբ գրեցին ի պատրիարքարան Ա. Պօլոյ թէ ջրանցքին բացման հանդէսին համար ներկայացուցիչ մը կ'ուզեն և Մեսրոպ ե՞րբ ըսաւ թէ նոյն հանդիսին մէջ՝ ազգին կողմանէ ներկայացուցիչ ըլլալու համար հրաւիրուած եմ Եզրիպտոսի Հայ բնակիչներէն : Միթէ այս տեսակ հրաւիրողի մը յուզարկած է ի պատրիարքարան . ոչ երբէք : Մեր գիտցաւ այն է, որ պատրիարքարանն ալ կ'ուզէր որ Մեսրոպ եպիսկոպոս Եզրիպտոս երթայ, բայց Եսայի Պատրիարքին դժգոհութիւնը չափաւորելու համար, այս պատրուակը նա դատաւ : Միթէ կեդրոնական Արքայութիւնը չէ՞ր գիտեր թէ Մեսրոպ սրբազանը այս տեղ գալէն ետք պիտի չընար վերադառնալ . քանզի Եզրիպտոսն գրեալ նամակները միշտ իրեւ առաջնորդ կ'ընենգրէին զնա և ոչ իրեւ ներկայացուցիչ ազգին՝ Սուէի ջրանցքին բացման հանդիսին մէջ : Նոյն իսկ տեղը այս իշխանութիւնէն իմ առ Բարձրագոյն Պոնտոսի թէ՛ ի պատրիարքարանն ի Մեսրոպ եպիսկոպոսին ներկայութեամբ յուզարկուած հրաւիրողի իրեւ կ'ապացուցաւ : Նեն թէ իրեւ Եզրիպտոսից Առաջնորդ կ'ընենտէր : Անկարելի է որ Ա. Պօլոյ ազգային Արքայութիւնը չգիտեր, թէ Մեսրոպ սրբազանը՝ Բարձրագոյն Պոնտոսի ջրանցքին բացման հանդիսին մէջ իրեւ ազգային ներկայացուցիչ չգրեուէ ետեւ, ինքը յանգուցելու ըրած կ'ըլլար՝ եթէ առանց հրաւիրել ներկայացուցիչ գրէր այնտեղ : Թող պատրիարքարանն յերեւան հանէ զնամակը, եթէ այս մտքը իմ գլխաւոր երկնայական մի ուղեւոր է, թէ՛ Եզրիպտոսի իշխանութեան և թէ՛ ազգին կողմանէ : Իսկ եթէ Եզրիպտոս Երուսաղէմայ թեմէն էր, ինչո՞ւ միաբանութիւնը չփութայ բողոքելու այս հողեւոր հովիւին դէմ և վանքէն վարդապետ մի չգրէնց անոր տեղը . այլ ընդհանրապէս լուծեմամբ ընդունեցաւ եղած ընդցած գործը, և Սիսն հանդիսին մէջ անգամ հրատարակեց Մեսրոպ եպիսկոպոսին անունը՝ իրեւ Առաջնորդ Եզրիպտոսի . իսկ ցայսօր իւր գրածը թեմականութեամբ մոռնալով, անվաւեր կըհամարի անոր օրինաւոր առաջնորդութիւնը :

Մատթիոն նամակագիրն չարանախան և խորհրդայն ըլլալով՝ իւր հետեւեալ խօսքերէն ևս յայտնի կ'ընեն . նուր . քանզի կ'ըսէ թէ «մինչդեռ խնդրեալ եպիսկոպոսը քրտնալիք կ'աշխատէր զհետեւեալ անտուկը հանդիսատեսին հանդէս, իւրեւն բողոքութեան մէջ մօլորեցաւ, հանդէսը ընդնշու և ինքն հանդիսատեսիցն չհասած՝ ստիպուեցաւ յետ դառնալ» :

Մատթիոն և աներես անձ մըն է նա՛ որ այս խօսքերը կ'ընէարէ . ինչու որ Մեսրոպ եպիսկոպոսը ջրանցքին բացման հանդէսին ինք օր յառաջ հասաւ Եզրիպտոս և անցեալ ամիս Նոյնմբերի 5—17ին՝ միւս ազգաց պատրիարքներուն հետ միասեղ ներկայ գտնուեցաւ ի հանդիսաւայրն . հետեւեալ յիշեալ սրբազանը հարկ չուէր ստապարելու և մանաւանդ նաւակով երթալով՝ ինչպէս որ կ'ըսէ նամակագիրը, որովհետեւ նաւակի ամենեւին կարօտութիւն չուէր . վանդի բարձրապատիւ խառնվին մարդասիրական կարգադրութեանը համար՝ Նորին Պատրիարքարանութեան հրամանին ներքեւ գրուած էր Պատրիարք անուն ետակայմ մեծ ու փառաւոր շնորհակալ : Այս գեղեցիկ նաւուն միջակայքին վերայ օսմանուն զրօշուղը պարզուած էր ի պատիւ Եզրիպտոսի առաջնորդին : Նորին Սրբաղնութիւնը նոյն շնորհակալութեան մէջ է որ միայն ամենայն հանգստութեամբ և մեծաշունք . ուր Եզրիպտոսին իշխանութեան կողմանէ երկու գործաւալ (քօմիսար) նշանակուած էին որ յիշեալ եպիսկոպոսին հրամանները կատարեն . անոնց

անուններն են Ահիւտ—պէյ Ֆէյյի և Երուսաղէմէ Ֆէյյի Նորին Հիւանի . նմանապէս վեց խաւազ կըգտնուէին Նորին Սրբաղնութեան քով ի պատիւ :

Եկեղեցական ինչ ինչ զգեստներ ի հանդիսաւայրն տարուելուն գալով, կըսեմք թէ՛ առանց օրինաւոր պատճառի չէր . քանզի Եզրիպտոսին իշխանութիւնէն առ հոգեւոր Առաջնորդս եկած հրաւիրողի իրեն մէջ գրուած էր թէ՛ եկեղեցական ամենէն ծանր զգեստներով ներկայ գտնուին ի հանդիսաւայրն . ուր պատրաստուած մատրան մէջ բարեմաղթական աղօթք պիտի ըլլային առ Աստուած . և այս բանիս համար տղայք ալ պարագայիս յարմար երգեր սովորած էին : Բայց ետեւէն բարձրաւ . խառնվին և մօտիւ Լէսէյի՛ նկատուելով որ 8—10 ազգաց զատ զատ աղօթից սպասելը երկար ժամանակի կարօտ պիտի ըլլայ, որոշեցին որ միայն մահմէտական Իւլէմաներն և Լատին եպիսկոպոսը ցած ձայնիւ կարճ աղօթք մի ընեն : Ահա այս պատճառաւ էր որ Եզրիպտոսի գեւրապատիւ Առաջնորդը եկեղեցական զգեստ տարած էր հետը . բայց եթէ Մատթիոն նամակագիրը այս բացատրութեանը հաւատ ընծայել չուէր, կ'ընայ եկած հրաւիրողին օրինակը սահանջել և տեսնել : Իսկ Մեսրոպ սրբազանը հանդիսին փառքէն չզրկուելէ ի դատ, ինչպէս որ չարանախան օրով կ'ըսէ նամակագիրը, եթէ չեմք սխալիր՝ առաջինն եղաւ ի փառաւորեալ, զիպոսն Աստուծոյ և զիպոսն Նորին Պատրիարքարանի անունով և շատ մեծամեծ սաղաթնատարայ հետ ծանօթացաւ : Վսեմա . Նուրայր փառքէն՝ որ ինչպէս յայտնի է, վերադառնալ էր Սուէի ջրանցքին հանդիսին կարգադրութեանցը, իրեւ իւր ազգին հոգեւոր հովիւը և իրեւ իւր սիրելին, ամենէն մեծ յարգանքը մեր սրբազան առաջնորդին ընելէ ի դատ, օրը անգամ մի ևս իւր ոյցելութեամբը կըպատուէր զնա և կըհարցնէր մարդասիրարար թէ ուրիշ բանի մը պէտք ունի՞ր : Միւս ազգաց պատրիարքներն այս նշանաւոր յարգանքը տեսնելով, իրենց պատիւ կըհամարէին միւր սրբազանին քովն չգալուիլ . և նոյն բարեխաղ օրն սկսեալ՝ ուրախ սրտիւ կըսեմք զայս, Մեսրոպ եպիսկոպոսը՝ Եզրիպտոսի հոգեւոր հովիւներուն մէջ առաջին տեղը բռնած է : Ըսածնուս վկայ կըհամարուին հիւսկատոսայ յաճախ ոյցելութիւնը, օտարազգի պատրիարքաց հետ սրտակից բարեկամ ըլլալը ու տեղական իշխանութեան գլխաւոր պաշտօնատարայ քով ունեցած մեծ յարգանքը, որք յաճախ ոյցելութեան կերթան իրեն : Երանի՛ թէ Եսայի Պատրիարքն ալ աստ եղած ժամանակը կարող ըլլար ինքըզիմը յարգելտալ Մեսրոպ եպիսկոպոսին եղած պատուոյն տառնէն մէկին չափ փոխանակ Երուսաղէմի զօրաւոր երթով Ֆօթիոյ քաղաքէն ի նախատինս կրօնի և ազգութեան :

Չարանախան և ծակաչք նամակագիրն զրուցած են իրեն կըտեսնուի թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսին քանքնհիգ լիրա ամական տեսնելով իւր ջիւղերուն շատ դպեր է . ահա նամակագիրն բուն փորի ցաւը . հիմա աղէկ իմացանք : Մեսրոպ ինչո՞ւ Չ լիրա կ'առնէ եղեր . անիկա քննիչ չէ, կըսէ, հիւր չէ, քարոզիչ չէ, առաքեալ չէ, ինչո՞ւ համար ամիսը 25 լիրա պիտի առնէ : — Ես ալ կըսեմ թէ, որովհետեւ Եզրիպտոսի առաջնորդ է, անոր համար . հասկցա՛ր հիմա : Մեսրոպ եպիսկոպոս Պրապիդոն պաշտօնաւայրն հրաւիրած է և այս տեղ ալ պաշտօնաւայրն ընդունուած է . ուստի Երուսաղէմայ վանքը իւր կողմէ յեզրիպտոս առաջնորդ նստեցնելու յոյժ կ'իյնէ փաթիւներով բաժնի թող դնէ :

Այժմ, Մեսրոպ սրբազանը 25 լիրա ամական կ'առնէ, (առանց ի հաշիւ դնելու այն ամեն յիշելիքներն որոց քաղցր ճաշակը առած են Սիրիոյ, Նիւրուսի և հոն գուցեալ Լաւնտիոս եպիսկոպոսները), բայց սա սոյն մանաւ որ իւր քսակէն կ'ուտէ և աղքատաց ստակ կ'ըստեն, զոր յաճախ տեսած եմք . մինչդեռ Եսայի Պատրիարքին Ֆօթիոյ քաղաքէն ծախքը և զօրանայ պտոյտ ընելու համար բերել տուած կ'առքերուն վարձքն անգամ աղքատ կըտեսնէր : Մեսրոպ եպիսկոպոս անձամբ աղքատաց տունները երթալով՝ անոնց ցաւոց մխիթարութիւն կըմատուցանէ իւր զրամով . իսկ Եսայի Պատրիարքը գիւղէ ի գիւղ, փողոցէ ի փողոց կըպաշտէր Ֆօթիոյ քաղաքէն և անոնց ծախքը ազգէն կ'առնէ :

Զրպարտութիւն և ստուգութիւն Մատթիոն նամակագիրն զրուցած թէ Մեսրոպ եպիսկոպոս՝ Երուսաղէմայ կառուածոց եկամտիցը մօտենալ և ձեռք գործելու համար . քանզի Աստուածատուրին ձեպը վանքէն ալ մօտ է : Սոյնոյ է որ մեր Ա. Առաջնորդը շատ անգամ խրատներ տուած և յանդիմանութիւններ ըրած է Աստուծոյ ծառայող վարդապետին . բայց ո՛չ կառուածոց նկատմամբ այլ անոր վատ ու պիտի ընթացից ուղղութեանը հա-

մար . ընթացք՝ որուն վրայոք այժմ բացեն խօսիլ չեմք ուզեր . սակայն եթէ Երուսաղէմայ վանուց միաբաններէն մէկը պատուածատուրը յայտմ մասին պաշտպանեւ համարձակի , մենք ալ պիտի ըսեմք անոր թէ՛ և սա՛ ի նոցանէ է : Յիշեալ վարդապետը հիմակ հիւանդ է : Անկիւ՛ ըստ իւր աստիճան , շարժելու անկարող հիւանդ է . անոր համար զնա Եղիպտոսէն հեռացնել ուղղը մեր Առաջնորդը չէ , այլ ամեն ընտանեաց տէր պատուաւոր անձինքն են . և առ ալ կը համարձակուիմք ըսելու որ՝ եթէ իւր տնայական ընթացիցը չափ մի չդնէ , շատ հաւանական է որ գիշեր մի փորձանք մի պատահի գլխուն . և այն ժամանակ գուցէ դարձեալ մեծա . Յակոբեանք ազատեն զնա նոյն փորձանքէն՝ իրենց ոռոյրական ազդասիրութեամբ :

Վերջապէս նամակադիրը ցաւելով կրտէ թէ՛ «Մեսրոպ եպիսկոպոսը իւր երկրասարդական հասակին մէջ իւր ապագան սեւա քողով կը քողարկէ Եգիպտոսի մէջ առաջնորդ ըլլալու սին փառքէն չլանալով և Երուսաղէմայ համայն միաբանական ուխտը կրկնաւորէ» :

Մենք ալ կը պատասխանեմք թէ՛ Մեսրոպ սրբազանին ապագային վրայոք յիշեալ նամակագիրը թող ամենին հոգ չունենայ , և իւր հանգիստը նայի եթէ չար նախանձը զինքը չտանջէր : Նորին գերապատուութիւնը իւր երկրասարդական հասակին մէջ իւր արդի և ապագայ վիճակը պիտի փառաւորէ Եգիպտոսի տաւաճող ըլլալով ու Երուսաղէմայ միաբանութեանը սիրտի սովորեցնէ թէ ինչպէս պարտին ի գործ դնել Քրիստոսի սուրբ Աւետարանը քարոզելու համար իրենց ունեցած նուիրական պաշտօնը :

Երուսաղէմայ միաբանութիւնը պէտք է առ ալ զիտայ , թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսը երբեք իրմէ խրատ և յորհոր չըսպասեր :

Կը վերջացնենք յօդուածնիս յիշեցնելով խոնարհարար ամենա . Ս . Հայրիկին թէ՛ ցորչափ որ եգիպտական գործոց մէջ իւր խորհրդատուն Սիմէն եպիսկոպոսն է և իւր դասը անորմէ կտունու , երբեք ի բամբասանայ և ի մեղադրանաց վերժ պիտի չըլլայ :

ՕՐԻՆԱԿ

Պաշտօնական արձանագրութեան , գոր մեր նախընթաց բոնով խոստացեր էինք նրատարակել ըստ խնդրոյ Աղեքսանդրիոյ ազգա . Վարդապետան :

Եւոր 1870 Յունիս 19 , ժողովս կրկին դուրսբերելով ըստ առաջնայն արձանագրութեան Աստուածատուր վարդապետին հարցուփորձ ըրաւ : Յիշեալ վարդապետը՝ ինչպէս որ իր ստորագրութիւնը սրբազանին նամակաւ մի յայտնած էր , նոյնը ի ներկայութեան ժողովոյս հաստատեց թէ՛ սխալած ու խաբուած է . այսինքն հանգուցեալ Փարիզ տիկնոջ ազգին կողմանէ կնքուած կնիքները քակելու , և իր յատուկ կնիքովը վերստին կնքելու մասին . վասնզի կրտէր Աստուածատուր վարդապետը թէ իմ Աղեքսանդրիա գալուստը իրաւոր պատճառը նախ տկարութեան համար օղաւ փոխութիւն մը , և ասոր հետ մէկ տեղ Վասպարեան Յակոբ ազգայն ստորագրութեամբ ընդունած նամակն էր , որ ի պատճառս հանգուցելոյն կտակին՝ Երուսաղէմայ կտակ ըրած ընչից գործադրութեանը նամակաւ մի կանչեր էր զին . որ ես ալ զալով ներկայ գտնուեցայ հանգուցելոյն տունը . ուր կային նաև բաց ի Վասպարեան եղբարցմէ քանի մը օտար ազգէ վաճառականներ , և ըստ նոցին բանից՝ սպանիական հիւպատոսին զխաւոր զրադիրը , որոց և ոչ մէկը չէի ճանչնար : Կրտէ նաև թէ առաջարկութիւն եղած էր իրեն թէ հանգուցելոյն վասին Յակոբ Վասպարեանը լինելուն ըստ կտակագրի , պէտք է այսօր ըստ օրինի բացուին ի ներկայութեան ամենուս . ուստի զուրք ալ պէտք է որ ստորագրէք այս առաջարկութիւնս : Բայց ես , ասկից ծագելիք չար հետեւութիւնները չլինելով նկատել , խաբուեցայ ու ստորագրեցի անոնց հետ , որ բացուելով կնիքները և բացը զըտնուածները գրի առնուելէն յետոյ՝ արդէն գոց սընտուկներն ալ անոնց և իմ կնիքովս կնքուելով գոցուեցան , ու ինքզինքք արդարայնաբար համար , եթէ մինչև անգամ պէտք ըլլայ կառավարութեան առջև ելլալն , ճշմարտութիւնը այսպէս ըլլալուն կապաղուցանեմ : Ըստ վրայ ժողովս՝ տեսնելով թէ յիշեալ Աստուածատուր վարդապետին այս բռնած ապօրինի ընթացքը բոլորովին ազգային կառավարութեան կամ լաւ ևս է ըսել ազգային պատրիարքարանի կամաց հակառակ է , որոնց որ իրաւամբ բողոքէ առ Պատրիարքն Երուսաղէմայ թէ չեմք անոր երբեք յիշեալ

վարդապետը և ազգային գործոյս մէջ ձեռնամուկ ըլլալը բոլորովին կը մերժէ . և ահա հետեւեալն է բողոքագրոյն պատճէնը .

Ամենպատիւ սրբազան հայր ,
Ի սուրբ Երուսաղէմ :

Ինչպէս յայտնի է ձեր սրբազնութեանը որ ամէն քաղաք և ամէն տուն յատուկ իրենց համար կանոններ ունին կառավարելու և պէտք եղած շահեցողութիւնը ընելու առանց ուրիշ մը կախումն ունենալու : Եւ զայս իւրաքանչիւր անհատ կրնայ մտածել ու ըսածնուս իրաւունք տալ . սակայն անվայել գործոց մէջ մանաւանդ ազգի մը համար եղած անպատուութիւնը և ապօրինաւոր ընթացքները կարծեմէն յետին աստիճանի մարդիկ չընդունելով՝ դատախազ կրկնադնին և բարձրաձայն կը պառնայ , «Աղեքսանդրիա պատիւը կուզենք ըսելով» : Ասկէց ի զատ նոյն մարմնոյ կեդրոնը որ է Թաղական ժողովք և ազգային երեւելիք , երբոր նկատելու ըլլան ազգայնոց մէջ խռովութիւն և երկպառակութիւն , պարտաւոր են իրենց կողմանը համեմատ նոյն խռովութեան սերմը արմատախիլ առնել ու մէկ դի ձգել ի պատիւ ազգին և ի խաղաղութիւն ժողովրդոց Յիսուսաւանդ եղբարց , ըստորում՝ «գոնց գնեալ եմք» յերկնաւոր վարդապետէն . Բայց կրտսնեմք զանազան տարբերութիւնք նորա և նորա աշակերտաց մէջ , զի փոխանակ ըսելու և քարոզելու այն երանաւետ խօսքը , «Օխաղաղութիւն թողում ձեզ» : Եւ այն , կը քարոզուի «Օխաղաղութիւն թողում ձեզ» : Տեսէք միշտ տարբերութիւնք և որչափ ահագին զանազանութիւն ի մէջ երկնաւոր վարդապետին և աշակերտի նորին . գոնէ ըստ առաքելոյն բանի պէտք է նկատեմք և քարոզեմք , «Օ որ ինչ տեսաք յիս և լուսայ զայն արարէք» : Եթէ ներքինը ծածկեալ և դաղմնի է , գոնէ արտաքին նկատմամբ և կերպարանօք կատարել , զայն խաղաղութիւն և ազգային անպատուութիւն չպատճառելու համար . ուստի ցաւօք սրտի կը ներկայացնեմք սոյն տողերը ձեր սրբազնութեան՝ համադրած ըլլալով որ երբեք չէք անորժեք ամբողջ ժողովրդեան մը մէջ ծագուելիք խռովութեանց պատճառ ըլլալ սրոց տեղի տուած է ձերդ միաբան Աստուածատուր վարդապետը , որ պատրուակաւ մի Վահրէէն Աղեքսանդրիա իջնելով սկսաւ խաւարին մէջ գործել հակառակ կամայ ազգին և ժառանգորդացը հանգուցեալ Փարիզ տիկնոջ՝ ազգովին ի պիւր առնուած և կնքուած թերեքէն ինք իր զխաւոր կնիքները փոքուեցնելով բանալով ու աճուրդի հանելու յանդգնելով , որ արդարեւ ամենուս մեծ արտմտութիւն պատճառեց . ուստի կը բողոքեմք սրբազնութեանդ և երբեք չեմք ուզեր ներկայ գտնուի և նոյն իսկ քաղաքիս մէջ մնայ : Ինչպէս ձեր սրբազնութեանը սիրտի բողոքէ Վահրէի ժողովն ևս հոն իր ըրած ապօրինի ընթացիցը համար , ուստի յայտմ մասին ձեր իմաստուն խոհականութեանը կը թողուիմք , իւր քանի որ ժառանգորդք զտէր Վասպարեանքը տասը օրէ ի վեր ի դատ կուշած են և շատ մը պահանջներ կընեն , Աստուածատուր վարդապետը այս պարագան յարմար առիթ սեպելով իրեն , միւս կողմին հետ կը գործէ ապօրինաւորապէս , յի ասնորոյ ժառանգորդք ալ սկսան բողոքել առ ազգային ժողովս ու այս պատճառաւ թէ՛ զանազաններ և թէ՛ պահանջները պէ՛հ ձգելու եւ զոչ ազգային ժողովն պահանջելու ստիպուեցան : Այս ապօրինաւորութենէ կրնաք հետեւեցնել ազգին համար ինչ չար հետեւութիւն ծագիլը , և ինչ երկպառակութեանց պատճառիլը , որուն առաջը առնելու համար մեր բողոքանաց համեմատ հրամանիդ Աստուածատուր վարդապետին խրկելիդ կնիքուի : Սակայն այս մասին բոլոր տեսչոյս երեւելիք սաստիկ զայրացած են այդ վարդապետին դէմ իւրեան հայհոյիլ պիղծ բերանով զամենքը անարգական խօսքերով նախատելուն համար :

Միամբ սրբազնութեանդ ,
Աղեքսանդրիա , 19
Յունիս 1870 ,
Անգամ ժողովոյս .
(Պարագրաւ-ի-նիս) :

Կը հաստատեն թէ իրենց իրիտանիոյ կառավարութիւնը սուրբ Երուսաղէմայ վանուց միաբանութեանը 1025 անդիմական լուսա նուիրեր է իւր հիւպատոսին ձեռք որ ի յիշեալ քաղաքն : Այս դուրսը կը շնորհուի ի փոխարինութիւն ծախուց , զոր սուրբ Յակոբայ Աթոռ պարտաւորեցաւ ընելու վասն ճանապարհորդութեան ի Հապէշտանի գերտ . Սահակ

եպիսկոպոսին և Տիմոթէոս վարդապետին . որոնք ինչպէս յայտնի է , անդիմացի բանտարկելոց ազատութեանը համար՝ յիշեալ տերութեան ճիշտութեան կայսեր առջև բարեխօսութիւն ընելու յուղարկեցան յամենապատիւ տէր Երայի Պատրիարքէն :

— Կը հաւատեն նաև թէ , ըստ խնդրոյ Կ . Պօլսոյ սրբազան Պատրիարքին , Բարձրագոյն Պառլամենտը միապաշտ մի յուղարկել է Հալէպի գաւառին վսեմ ընդհանուր կառավարչին , որպէսզի Սիսի կաթողիկոս օծուած գերա . Սիսիոյ կաթողիկոսը բռնել տալով ի սուրբ Երուսաղէմ քաղաքէն .
— Հասարակաց կը թուութեան պաշտօնայ վսեմա . Սիսիոյ Էֆէմիմի մօտեւ Կ . Պօլսէն աւստրիական շոգենաւով մկնեցաւ ի սուրբ Երուսաղէմ երթալու՝ Բարձրագոյն Պառլամենտի պաշտօնի մը : Եւ որովհետեւ շոգենաւը ի Յոպպէ չգացած Աղեքսանդրիա կը հանգիստ , Երբին Վսեմութիւնը այս քաղաքս ելլելով այցելութեան գացեր է Յակոբեան մեծա . եղբարց տունը և անոնց հետ քանի մը ժամ սիրալիր տեսակցութիւն ըրեր է :

ՀԱՄԱՌՈՑ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
Ըստ դաւանութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ , յատուկ ի պէտս դպրատանց Հնդկաստանի եւ Զուդայ :

Այս պատուական մատենը՝ որ ութամալ 400 երեսէ կը բաղկանայ , զարար պարզ ոճով և հարցապատասխան եւ շարադրեալ է ի գերապատիւ տէր Յովնանէն Սալահիան Սալահիան աւագ Քահանայէ Կաթողիկոս և տպագրեալ յամին 1870 արգիւստի և վերադասուած թեմայն նորին ի յիշեալ մայրաքաղաքի ի նորահաստատ տպարանի իւրում :

Պատնական և Ստուածաբան հեղինակն՝ իւր այս աշխատասիրութեանը մէջ զոր նուիրեալ է վեհափառ Տ . Տ . Գեորգայ Զորորդի սրբազնատուր կաթողիկոսի ամենայն Հայոց , Հայաստանեայց ուղղափառ սուրբ Եկեղեցւոյ պաւստութիւնը դիւրինաց կերպիւ մանրաւ մասնաբար կը բացատրէ , յաւելցնելով զպատմաւոր ժողովան ի վեցն Յունուարի կը կատարեմք զսոսն Երեւանի և Մկրտութեան Քրիստոսի , և կը հաստատէ թէ Յունաց եկեղեցին ևս մինչև յիշեալ տարեալները զարմալ հետ Յունուարի 6ին ի միւսնոյն աւուր կը կատարէր ըզյիշեալ երկու տօնախմբութիւնները : Դարձեալ բազմաճիւղ հեղինակը յառաջ կը բերէ իւր այս երկասիրութեանը մէջ լատինաց եկեղեցւոյն ունեցած հիմնական տարբերութիւնները Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցւոյն հետ : Այս տարբերութիւնները , որոնք սուրբ Գրոց համաձայն չեն և մինչև զամ Տեսու 1414 չկային կրտէ , հետեւեալներն են :

- Ա . Զիկուսմ ժողովրդոց ի սուրբ արեմէ Հաղորդութեան :
- Բ . Խառնուսմ զրոյ ի բաժակ խորհրդոյ սրբոյ պատարագի :
- Գ . Յաւելուսմ ի հանգանակս հաւատոյ՝ զբառոց եւ յորդոյ :
- Դ . Գլխաւորութիւն Պատրիարքի օմ անգր քան զոր վկայեն սուրբ Գիրք :
- Ե . Արգելուսմ ժողովրդեան՝ յեմբերցման Ե . Գրոց :
- Զ . Բաժանուսմ նիւթական քաւարսիլն՝ յերիս :
- Զիտնական հեղինակը Ս . Գրոց վկայաբեամբ , մի առ մի կը բերէ եւ կը զատապարտէ Հռոմի եկեղեցւոյն յիշեալ հիմնական տարբերութիւնները եւ կը յաւելցնէ քիքիստեմից եկեղեցեաց մեք Յաւելուսմ եկեղեցին՝ ըստ մասաւց հաւատոյ մեքնաւոր եւ գոգչիք դաւանակից է մեր եկեղեցւոյն :

ՀԵՐԱԳՐԱԼՈՒԹԻՒՆ
Որոց ամառաբիւրք ըստ լատինացւոց դրուած են :

Փարիզ , 5 Սեպտեմբեր երեկոյ
Հասարակապետութիւնը հրատարակուեցաւ ի Փարիզ , ի 1 յուն , ի Պօրտո , ի Կրեմպլ և Պաղղոյ միւս ամեն Եւրոպացաց մէջ :
Կաթողիկոս կաթողիկոս պաշտօնական օրագրի , որ այժմ իւր անունը փոխեց և կը կոչուի պաշտօնական օրագիր Հասարակապետութեան , հետեւեալ յայտարարութիւնը կը հրատարակէ :
Հայրենակիցք ,
«Դժոխութեանը կանխեց զժողովն երեսփոխանաց , որ կը վարանէր վտանգի մէջ դառնալ հայրենիքը ա»
